

GRAŻYNA LASEK

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Nysie

ORCID: 0009-0007-4595-1677

Rodzina w sztuce sakralnej miasta Bieruń – studium przypadków

Family in the Sacred Art of the City of Bieruń – Case Studies

Abstract

The aim of the study will be to examine two works from the early 21st century and to determine the layers of meaning and symbolism. Their author is the painter Roman Nyga. They are located in Bieruń. The first is a painting entitled *The Holy Family* placed in the parish church of St. Bartholomew the Apostle. The work symbolically conveys, among others, the beauty of love, community, faith. We can also encounter these issues in the square of the so-called St. Valentine's Square. In its center there is a column – the Monument of St. Valentine, Patron Saint of the City of Bieruń. The main access to the central point of the square is flanked by two low plinths, on both sides of which there are granite slabs with drawings and inscriptions: LOVE – PURITY, LET'S DO GOOD, FAITH – PRAYER, GRACE – MIRACLE. The research method adopted in this study combines the analysis of sacred art with a local historical background and a broader cultural perspective. The aim of the study is to isolate symbols and signs encoded in the works discussed and which co-determine their uniqueness in which the beauty of art conveys the beauty of deep faith and prayer.

Keywords: Bieruń, Church of St. Bartholomew the Apostle, Painting of the *Holy Family*, Square St. Valentine, Painter Roman Nyga.

Abstrakt

Celem studium będzie zbadanie dwóch dzieł z początku XXI w. oraz określenie warstw znaczeniowych i symbolicznych. Ich autorem jest artysta malarz Roman Nyga. Zlokalizowane są w Bieruniu. Pierwszym jest obraz pt. *Święta Rodzina* zamieszczony w kościele parafialnym pw. św. Bartłomieja Apostoła. Dzieło w sposób symboliczny przekazuje m.in. piękno miłości, wspólnoty, wiary. Z tą problematyką możemy się także spotkać na skwerze – tzw. placu św. Walentego. W jego centrum zlokalizowano kolumnę – Pomnik św. Walentego Patrona Miasta Bierunia. Główne dojście do centralnego punktu placu flankowane jest dwoma niewysokimi cokołami, na których po obydwu stronach umieszczono granitowe płyty z rysunkami oraz podpisami: MIŁOŚĆ – CZYSTOŚĆ, CZYŃMY DOBRO, WIA-RA – MODLITWA, ŁASKA – CUD. W pracy przyjęto metodę badawczą polegającą na połączeniu analizy pojęć z zakresu sztuki sakralnej z lokalnym kontekstem historycznym oraz szerszą perspektywą kulturową. Celem badania jest wyodrębnienie symboli i znaków zakodowanych w omawianych dziełach i współdecydujących o ich wyjątkowości, w której piękno sztuki przekazuje piękno głębokiej wiary i modlitwy.

Słowa kluczowe: Bieruń, kościół pw. św. Bartłomieja Apostoła, obraz *Święta Rodzina*, plac św. Walentego, artysta malarz Roman Nyga.

Modlitwy

Święta Rodzino, w której Dziecię Jezus uzdrawia i wspiera nas, nie pozwól zapomnieć miłości, którą od swych rodziców doświadczyliśmy. Dodawaj sił, nadziei i wiary na co dzień. Niech łaska Boża wzmacnia nas i nasze dzieci w drodze do Boga.

Dziecię Jezus, które w otoczeniu Świętej Rodziny przychodzisz do nas, wspieraj nasze rodziny, o co pokornie prosimy za pośrednictwem Twojej Matki Maryi, opiekuna – Świętego Józefa, Świętej Anny i Świętego Joachima. Dziękujemy Ci za wszelką łaskę, którą z Twoich rąk otrzymujemy. Błogosław nasze rodziny i miej nas w swojej opiece¹.

¹ Teksty modlitw zostały zawarte w materiałach informacyjnych, opublikowanych w związku z uroczystością odsłonięcia obrazu *Święta Rodzina* w kościele pw. św. Bartłomieja Apostoła w Bieruniu 10 września 2005 r.

Święty Walenty, kapłanie i męczenniku – módl się za nami,

(...)

Ojcze ubogich i sierot,

Nadziejo strapionych,

Lekarzu chorych,

Ratunku w każdej chorobie,

Podający rękę niewidomym,

Wypraszający zdrowie duszy i ciała,

Opiekunie młodzieży,

Stróžu czystości przedmałżeńskiej,

Patronie narzeczonych,

Obrońco rodzicielstwa,

Stróžu szczęścia rodzinnego,

Nauczycielu pokornego poddania się woli Bożej²

Panie Jezu Chryste, razem ze Świętym Walentym, naszym patronem, prosimy w rozlicznych potrzebach naszych rodzin. Naucz nas rozumieć, że każda rodzina to Kościół domowy, w którym Ty przebywasz:

daj rodzicom siłę do radosnego przyjęcia dziecka jako wielkiego daru Bożego – Ciebie prosimy, wysłuchaj nas, Panie!

zachowaj od pokusy zabijania poczętego życia, chroń nasze rodziny od kłeski alkoholizmu, od brutalności i niezgody –

obdarz męstwem potrzebnym do pokonywania trudności i przeciwności życia codziennego –

wlej w nasze rodziny światło Ducha Świętego, które jest tak bardzo potrzebne do dobrego wychowania młodego pokolenia –

rodzinom rozbitym udziel siły do wzajemnego przebaczenia i pojednania – pomóż umiłować życie w łasce Bożej –

Panie Jezu, spojrzij łaskawie na rodziny, w których pozwalasz nam żyć, utwierdzaj je w dobru i zachowaj w Twojej łasce. Który żyjesz i królujesz na wieki wieków. Amen³.

² Fragment Litanii do Świętego Walentego w: Aleksandra Kaczorek. Red. 2019. *Módlmy się... do Świętego Walentego. Sanktuarium Świętego Walentego. Parafia Świętego Bartłomieja Apostoła w Bieruniu Starym*. Lublin: Wydawnictwo JUT, 24–26.

³ *Modlitwa w intencji rodzin* w: Kaczorek. Red. 2019. *Módlmy się... do Świętego Walentego*, 19–20.

Wprowadzenie

Rozpatrując problematykę piękna wiary, modlitwy i sztuki, autorka artykułu zwraca uwagę na obraz *Święta Rodzina* w kościele parafialnym pw. św. Bartłomieja Apostoła w Bieruniu⁴, a także na cztery granitowe płyty z wyrytymi na nich rysunkami i podpisami:

Miłość – Czystość
Czyńmy dobro
Wiara – Modlitwa
Łaska – Cud

Płyty zostały umieszczone na dwóch cokołach flankujących główne dojście do skweru – tzw. placu św. Walentego w Bieruniu z centralnie zlokalizowaną na nim kolumną – Pomnikiem św. Walentego Patrona Miasta Bierunia. Autorem dzieł jest miejscowy artysta malarz Roman Nyga. Powstały one na początku XXI w.⁵

Ks. prałat Jerzy Nyga swój artykuł poświęcony nowemu obrazowi *Święta Rodzina* rozpoczyna od przytoczenia słów kard. Joachima Meisnera z książki pt. *Widzieć sercem*:

Rodzina może być postrzegana jako odbicie miłości i wspólnoty Boga w Trójcy Świętej, refleks miłości i wspólnoty Ojca i Syna w Duchu Świętym. W poczynaniu i wychowaniu dzieci odzwierciedla się dzieło stworzenia (...) Jest to wielka tajemnica (...) Kościół od początku uważał, iż rodzina

⁴ Obraz *Święta Rodzina* z 2005 r. został namalowany dzięki staraniom ks. proboszcza Waleria na Ogiermana, które także pod względem finansowym zostały poparte przez towarzystwa z Gundelfingen i Bierunia oraz parafian.

⁵ Skwer – tzw. plac św. Walentego w Bieruniu – został zbudowany w 2008 r. W jego centrum zlokalizowano kolumnę – pomnik św. Walentego Patrona Miasta Bierunia. Plac powstał dzięki zabiegom Stowarzyszenia Miłośników 600-letniego Bierunia, wsparciu ówczesnych władz miasta, organizacji społecznych i mieszkańców. Autorami projektu placu są: mgr art. plastyk Roman Nyga, mgr art. rzeźbiarz Stanisław Hochul, mgr inż. arch. Michał Kuczmiński oraz dr inż. arch. Grażyna Lasek. Więcej na ten temat, a także na temat sanktuarium, w: Grażyna Lasek. 2023. „Znaki i symbole zakodowane w «Walencinku» wyrazem wyjątkowości i fenomenalnego piękna sanktuarium św. Walentego w Bieruniu”. *Rocznik Filozoficzny Ignatianum* 29 (3): 27–49. Zob. także: Grażyna Lasek. 2021. Problematyka piękna a elementy szczególne w krajobrazie – studium przypadków w otoczeniu miasta Bieruń. W *Piękno w architekturze. Harmonia miejsca*. Red. Bogusław Szuba, Tomasz Drewniak, 179–194. Wrocław: Presscom Sp. z o.o.; wersja ang.: Grażyna Lasek. 2021. The problems of beauty and the particular elements in landscape – case studies in the surroundings of the town of Bieruń. In *Beauty in Architecture. Harmony of Place*. Eds. Bogusław Szuba, Tomasz Drewniak, 197–213. Wrocław: Presscom Sp. z o.o.

zasługuje na absolutny szacunek i ochronę (...) Rodzina stanowi jedno z najbardziej wartościowych dziedzictw raju⁶.

Zarówno obraz *Święta Rodzina*, jak i rysunki oraz słowa wyryte na płytach zawierają w sobie treść modlitw przytoczonych na początku artykułu.

Możemy zatem postawić sobie następujące pytania:

- W jaki sposób dzieła odzwierciedlają treść modlitw oraz litanii?
- Jakie środki artystycznego wyrazu zostały użyte przez autora dzieł do wyrażenia symboliki chrześcijańskiej oraz znaków, które zostały w nich zakodowane?
- Czy pomiędzy nimi można wskazać na pewne podobieństwa?

W celu znalezienia odpowiedzi na postawione powyżej pytania, przyjęto metodę badawczą polegającą na połączeniu analizy pojęć z zakresu sztuki sakralnej z lokalnym kontekstem historycznym oraz szerszą perspektywą kulturową. Pozwala ona na wyodrębnienie symboli i znaków zakodowanych w omawianych dziełach i współdecydujących o ich wyjątkowości, w której piękno sztuki przekazuje piękno głębokiej wiary i modlitwy. Ze względu na założone przez autorów artykułu cele podjęte rozważania będą stanowić *novum* w podejściu do badań w podejmowanej problematyce.

1. Obraz *Święta Rodzina* w kościele parafialnym pw. św. Bartłomieja Apostoła w Bieruniu⁷

Współczesny, wielkoformatowy obraz zatytułowany *Święta Rodzina* autorstwa artysty malarza R. Nygi został zawieszony na wschodniej ścianie północnego skrzydła transeptu kościoła pw. św. Bartłomieja Apostoła w Bieruniu⁸. Jest on już

⁶ Jerzy Nyga. 2005. „Nowy obraz «Świętej Rodziny» w kościele pw. św. Bartłomieja”. Biuletyn Parafialnego Oddziału Akcji Katolickiej w Bieruniu 14: 17–19; Joachim Meisner. 2001. *Widzieć sercem. Rozmowa ze Stefanem Rehderem*. Tłum. Sławomir Wolski. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej TUM.

⁷ Rzetelne badania dotyczące bieruńskich kościołów: kościoła parafialnego pw. św. Bartłomieja Apostoła oraz drewnianego kościoła pw. św. Walentego wykonał ks. prałat Jerzy Nyga. Wykorzystał w tym celu źródła archiwalne oraz dostępną literaturę przedmiotu. W wydanym opracowaniu obydwie kościoły zostały zanalizowane kompleksowo. Zob.: Jerzy Nyga. 1991. „Pamiętki przeszłości Bierunia. Kościół św. Bartłomieja i kościół św. Walentego”. Zeszyty Bieruńskie 24.

⁸ W dzielnicy Bieruń Stary istniejący obecnie zabytkowy neoromański kościół pw. św. Bartłomieja Apostoła jest już co najmniej czwartym kościołem. Tak jak wcześniejsze, posiada takie samo wezwanie i został zbudowany na tym samym miejscu. Ks. prałat Jerzy Nyga w swojej pracy badawczej poświęconej bieruńskim kościołom wskazuje, że pierwszy drewniany kościół pw. św. Bartłomieja Apostoła zbudowano krótko przed 1440 r. Spłonął on w trakcie wielkiego pożaru miasta, który wybuchł 21 lipca 1677 r. Kolejny drewniany kościół zbudowano w latach 1680–1686. Na jego miejscu w latach 1770–1776 wybudowano nowy murowany kościół w stylu ludowego baroku. Spłó-

trzecim dziełem o tej tematyce w tutejszej świątyni. Wcześniejsze obrazy wystawiane były na zmianę z obrazem św. Barbary w ołtarzu św. Barbary, względnie Świętej Rodziny, który znajdował się w kaplicy od strony północnej przedmiotowego obiektu⁹.

Pierwszy obraz Świętej Rodziny namalowano po wielkim pożarze miasta, który wybuchł 9 czerwca 1845 r. W 1942 r. zastąpiono go obrazem Świętej Rodziny namalowanym przez Jana Nygę młodszego. Obydwa uległy zniszczeniu¹⁰. Nową wersję istniejącego obecnie obrazu zaprezentowano w projekcie odnowienia kościoła z 1997 r. Pod względem plastycznym nawiązuje on do kształtu nieistniejącego już ołtarza św. Barbary, względnie Świętej Rodziny, a także do kompozycji istniejącego ołtarza zlokalizowanego przy wschodniej ścianie w kaplicy od strony południowej kościoła¹¹. Uroczystość odsłonięcia odbyła się 10 września 2005 r. Nad obrazem zamieszczono część wotywną poświęconą w Rzymie przez Ojca Świętego Benedykta XVI 3 sierpnia 2005 r.¹²

nał on 9 czerwca 1845 r. w trakcie kolejnego wielkiego pożaru miasta. Kamień węgielny pod budowę istniejącej obecnie świątyni poświęcono 14 czerwca 1851 r. Budowę ukończono 27 kwietnia 1857 r. Nyga. 1991. „Pamiętki przeszłości Bierunia. Kościół św. Bartłomieja i kościół św. Walentego”, 2–5.

⁹ Zob.: Nyga. 1991. „Pamiętki przeszłości Bierunia. Kościół św. Bartłomieja i kościół św. Walentego”, 7–8.

¹⁰ Ks. prałat Jerzy Nyga, pisząc o nieistniejących już dzisiaj obrazach Świętej Rodziny, wskazuje, że: „Ciekawym jest, że obydwie powstały w trudnych czasach dla bieruńskich rodzin. Pierwszy zlecono namalować po pożarze miasta w XIX wieku, kiedy dzieci – by przetrwać najgorszy czas po tym nieszczęściu – zaproszone zostały przez rodziny z Dolnego Śląska (chciano je nawet adoptować). Drugi obraz powstał w okresie drugiej wojny światowej, choć szkice do niego sporządzone zostały już w 1932 roku, po generalnym odnowieniu kościoła. Realizacja obrazu została przyspieszona, gdy rodziny znowu zostały rozerwane, a ojcowie musieli iść na wojnę. Fundatorzy zlecając wykonanie malowidła, gdyż poprzednie uległo zniszczeniu, czynili to dla swoich dzieci i wnuków wskazując na wartość rodziny. Niestety także drugi obraz z czasem uległ zniszczeniu. Dzisiejsze czasy, choć inne, pokojowe nie są zawsze dla rodziny łatwe. Stąd starania ks. proboszcza Waleriana Ogiermana, aby obraz «Świętej Rodziny» znowu powrócił do bieruńskiej świątyni”. Nyga. 2005. „Nowy obraz «Świętej Rodziny» w kościele p.w. św. Bartłomieja”. Biuletyn Parafialnego Oddziału Akcji Katolickiej w Bieruniu, 17.

¹¹ Obydwie kaplice – północna i południowa – są bocznymi skrzydłami transeptu kościoła pw. św. Bartłomieja Apostoła w Bieruniu.

¹² Część wotywna zawiera: (1) wyobrażenie cnót Boskich z napisem *Necessitas familiae* (Potrzeba rodziny), herb papieski i bieruński obraz Świętej Rodziny; (2) krzyżyk i korale z śląskiego stroju kobiecego – jako łączność z wiarą przodków i tradycją; (3) serduszka dziękczynne (wotywny) nawiązujące do podania bieruńskiego o ozdrowieniu chorego dziecka przez Dziecię Jezus; (4) medalik przedstawiający Dzieciątko z bazyliki *Ara Coeli* w Rzymie, gdzie doznaje Ono szczególnej czci. Przekazała go Fundacja Jana Pawła II z Rzymu, która pośredniczyła w kontaktach z Ojcem Świętym. Opis części wotywny został zamieszczony w materiałach informacyjnych, opublikowanych w związku z uroczystością odsłonięcia obrazu *Święta Rodzina* w kościele pw. św. Bartłomieja Apostoła w Bieruniu, która odbyła się 10 września 2005 r. Pod względem kompozycyjnym zawarte w części wotywny elementy rozplanowano w kształcie domku.

Fot. 1. Widok obrazu *Święta Rodzina* artysty malarza Romana Nygi w kościele pw. św. Bartłomieja Apostoła w Bieruniu (fot. aut.)

Treść obrazu *Święta Rodzina* R. Nygi została oparta na podaniu bieruńskim, w którym Dziecię Jezus podarowuje zdrowie ciężko choremu dziecku¹³. Pod

¹³ Za: Nyga. 2005. „Nowy obraz «Świętej Rodziny» w kościele p.w. św. Bartłomieja”, 17–19.

względem kompozycyjnym w dziele wyraźnie zarysowują się centralnie zlokalizowane dwie osie – pionowa oraz pozioma. Na ich przecięciu ukazane jest Dziecię Jezus z szeroko rozłożonymi rękami. Za Nim, po obydwu stronach, trwa Matka Boska i św. Józef Opiekun. Z kolei za Maryją, po jej prawej stronie, stoją Jej rodzice: św. Anna – patronka Górnego Śląska i św. Joachim. Jezus jest tutaj zatem otoczony przez swoją ziemską rodzinę. Po prawej stronie obrazu kompozycję domykają kwiaty róży oraz lilii, a także sylwety kościołów namalowane w tle na oddalonym wzgórzu. Obydwie ręce Matki Boskiej są złożone na Jej sercu. Na swoje serce prawą dłonią wskazuje także św. Józef. Serce jest m.in. symbolem miłości. W szczytowej części obrazu, a zarazem także i na zakończeniu pionowej osi kompozycyjnej, ukazany jest Bóg Ojciec z szeroko rozłożonymi rękami w geście błogosławieństwa i adorowany przez aniołów. Poniżej Boga Ojca, nad stworzeniem, unosi się Duch Święty. W dolnej części dzieła widzimy modlącą się do Świętej Rodziny rodzinę ludzką oraz dziecko ufnie wyciągające ręce w stronę Jezusa. Leżący w prawym dolnym rogu ludzki szkielet symbolizuje śmierć.

W materiałach informacyjnych, opublikowanych w związku z uroczystością odsłonięcia obrazu, która odbyła się 10 września 2005 r., wskazano (pisownia oryginalna):

Znajdujące się w centrum Dziecię Jezus ukazuje dwa pierwiastki Drugiej Osoby Boskiej: Boski (Trójca Święta), Ludzki (Jego ziemská rodzina). Biegnące przez ręce Jezusa promienie symbolizują Boską miłość spływającą na rodzinę ludzką, oraz sprawiedliwość karzącą zło.

W tle znajdują się świątynie w których czcimy Boga, symbole kościoła powszechnego – rodziny ludzi ochrzczonych, oraz różę i lilię symbole dobra i czystości¹⁴.

2. Rysunki oraz podpisy wyryte na granitowych płytach umieszczonych na cokółkach flankujących główne dojście skweru – tzw. placu św. Walentego w Bieruniu

Realizacja w 2008 r. skweru – tzw. placu św. Walentego ściśle związana była z wyjątkowością wcześniejszych wydarzeń dotyczących ustanowienia 20 grud-

¹⁴ Materiały informacyjne opublikowane w związku z uroczystością odsłonięcia obrazu *Święta Rodzina* w kościele pw. św. Bartłomieja Apostoła w Bieruniu 10 września 2005 r.

nia 2003 r. św. Walentego patronem miasta Bierunia. Uroczyste przekazanie tego aktu odbyło się 13 lutego 2004 r.¹⁵ Skwer zbudowano w sąsiedztwie drewnianego kościółka pw. św. Walentego. W otwartej, publicznej przestrzeni miejskiej jest on poniekąd nie tylko przedłużeniem miejsca kultu, ale zarazem także znakiem stanowiącym uobecnienie postaci patrona miasta i szczególnym sposobem wyrażenia przez mieszkańców wdzięczności.

W centralnej części placu zbudowano kolumnę – Pomnik św. Walentego Patrona Miasta Bierunia¹⁶. Uroczystość jego poświęcenia i odsłonięcia odbyła się 10 września 2008 r. Homilię wygłosił pochodzący z Bierunia ks. kard. Stanisława Nagy, który powiedział m.in.:

Pomnik jest wyrazem przymierza Bierunia ze świętym Walentym – patronem rodziny od jej najwcześniejszego, narzeczeńskiego stadium. Jest zewnętrznym znakiem, że miasto jest pod „skrzydłami” św. Walentego i ma w nim orędownika u Boga¹⁷.

Na dwóch cokołach flankujących główne dojście do tzw. placu św. Walentego, które zbudowano od strony ul. Krakowskiej, zostały umieszczone cztery granitowe płyty z wrytymi w nich i pomalowanymi na biało rysunkami oraz podpisami.

Na pierwszym z cokołów, po przeciwnych jego stronach, umieszczono następujące dwie płyty:

- Pierwsza z podpisem: WIARA – MODLITWA oraz z rysunkiem klęczącej dorosłej osoby modlącej się do Chrystusa Zmartwychwstałego poprzez wstawienictwo św. Walentego. Wskazuje na to wryty krzyż, a pod nim, w aureoli litera V¹⁸. Z aureoli wydobywają się promienie. Niektóre z nich skierowane są w stronę człowieka którego zdają się przeszywać. Z prawej strony kompozycję domyka kwiat róży. Część promieni skierowanych jest także właśnie w stronę tej rośliny – symbolu miłości i dobra.
- Na drugiej płycie, podpisanej: ŁASKA – CUD, widzimy mężczyznę, który trzyma w ręku kulę inwalidzką, z której kiedyś korzystał, a teraz jej

¹⁵ 13 lutego 2015 r. kościół pw. św. Walentego w Bieruniu podniesiony został do godności sanktuarium.

¹⁶ Poświęcenie kamienia węgielnego pomnika św. Walentego Patrona Miasta Bierunia odbyło się 14 lutego 2008 r. w trakcie uroczystej Mszy św. odpustowej. 17 maja 2008 r. na przyszłym placu wmurowano Akt erekcyjny.

¹⁷ Brak aut. 2008. „Walenty w sercach i na pomniku”. Rodnia 9: 3–4.

¹⁸ Imię Walenty, Walentyn wywodzi się od przydomka *Valentinus*, utworzonego od łac. *valens* – „mocny, silny, zdrowy”. Za: *Walenty*. (18.11.2024) <https://pl.wikipedia.org/wiki/Walenty>.

Fot. 2 (z lewej strony). Widok pierwszego z cokołów flankującego główne dojście do placu św. Walentego w Bieruniu oraz umieszczonej na nim płyty z rysunkiem i podpisem: WIARA – MODLITWA (fot. aut.)

Fot. 3 (z prawej strony). Widok pierwszego z cokołów flankującego główne dojście do placu św. Walentego w Bieruniu oraz umieszczonej na nim płyty z rysunkiem i podpisem: ŁASKA – CUD (fot. aut.)

już zapewne nie potrzebuje. Można wywnioskować, że był ciężko chory i w przeszłości miał poważne problemy z chodzeniem. W lewym górnym narożniku został wryty krzyż, a pod nim, w aureoli, litera V wskazująca na św. Walentego. Analogicznie jak w przypadku rysunku na płycie podpisanej WIARA – MODLITWA, z aureoli wydobywają się promienie. Część z nich skierowana jest w stronę człowieka. Symbolizują łaskę, którą doświadczył od Jezusa Chrystusa darującego mu zdrowie za wstawiennictwem św. Walentego. Jego modlitwy zostały zatem wysłuchane. Artystyczną kompozycję z lewej strony domyka kwiat róży.

Fot. 4 (z lewej strony). Widok drugiego z cokołów flankującego główne dojście do placu św. Walentego w Bieruniu oraz umieszczonej na nim płyty z rysunkiem i podpisem: **MIŁOŚĆ – CZYSTOŚĆ** (fot. aut.)

Fot. 5 (z prawej strony). Widok drugiego z cokołów flankującego główne dojście do placu św. Walentego w Bieruniu oraz umieszczonej na nim płyty z rysunkiem i podpisem: **CZYŃMY DOBRO** (fot. aut.)

Na drugim cokole po przeciwnych jego stronach umieszczono następujące dwie płyty:

- Pierwszą podpisano: **MIŁOŚĆ – CZYSTOŚĆ**. W centralnej części rysunku, zarazem także jak gdyby na otwartych kartach księgi, artysta umieścił splecione dwie obrączki ślubne, będące symbolem małżeństwa, miłości i wierności. Pod nimi są złączone ze sobą dwie dłonie wyrzeźbione nad kokardą wiążącą dwa wyciągnięte do góry kłosa zboża otulające po bokach dłonie oraz obrączki. Zboże jest symbolem urodzaju, dobrobytu, obfitości, płodności, daru życia i zmartwychwstania¹⁹. Nad obrączkami widzimy serce

¹⁹ D. Forstner, analizując symbolikę chrześcijańską zboża wskazuje m.in., że: „Zboże jest najszlachetniejszym owocem pól. Wszystko w nim jest symbolem: od nasienia, które pada na ziemię, do nowego plonu, który po wielorakiej obróbce staje się chlebem powszednim, co więcej Chlebem

zwieńczone płomieniem w aureoli, z której wydobywają się promienie. Zarazem serce od góry wieńczy także księgę.

- Drugą płytę podpisano: CZYŃMY DOBRO. Rysunek można zinterpretować jako moment przysięgi małżeńskiej. Kobieta w sukni, z wiankiem na głowie, być może także i z welonem, ma swoją dłoń położoną na dłoni mężczyzny ubranego w odświętny garnitur. Jego koszula została spięta tzw. muchą. Nad parą, w aureoli, z której wydobywają się promienie, artysta przedstawił gołębicę przygarniającą swoimi skrzydłami dwa małe ptaki. Kompozycję z lewej strony domyka kwiat lilii. Jak już wcześniej wskazano, lilia jest symbolem czystości, niewinności, wybrania. Lilią jest Maryja.

3. Podsumowanie i wnioski

Podsumowując rozważania, należy stwierdzić, że cztery granitowe płyty umieszczone na cokółkach flankujących główne dojście do skweru – tzw. placu św. Walentego i posiadające wyryte na nich rysunki oraz podpisy dodatkowo nawiązują do wartości i cech związanych z postacią św. Walentego. Możemy w nich odnaleźć znaki i symbole wskazujące zarówno na to, że św. Walenty jest opiekunem chorych, słabych, opętanych, cierpiących, ale także i na to, o czym mówił ks. kard. S. Nagy – że jest patronem rodziny od jej najwcześniejszego, narzeczeńskiego stadium. Św. Walenty jest uważany za patrona pięknej miłości, narzeczonych i małżonków²⁰. W przytoczonym na początku artykułu fragmencie Litanii do Świętego Walentego czytamy, że jest on m.in. stróżem czystości przedmałżeńskiej, patronem narzeczonych, obrońcą rodzicielstwa i stróżem szczęścia rodzinnego.

życia, do którego ludzkość tęskniła od wieków, który zapowiadały symbole i obrzędy Starego Przymierza, aż w końcu Mesjasz obdarował nim ludzi w obfitości. (...) Pszenica (...) znajdując powszechne zastosowanie, zdaje się zaspokajać potrzeby życiowe całego stworzenia. (...) W zbożu jakby wprost ujawnia się siła ziemi, dlatego wydaje się, że może się ono też stać siłą życia”. Dorothea Forstner. 1990. *Świat symboliki chrześcijańskiej*. Tłum. Wanda Zakrzewska, Paweł Pachciarek, Ryszard Turzyński. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 199–200. Cyt. za: Joseph von Görres. 1836. *Die christliche Mystik*. T. I, III, 2,1 Regensburg: G. J. Manz.

²⁰ Św. Walenty został ogłoszony patronem pięknej miłości, narzeczonych i małżonków w 1496 r. przez papieża Aleksandra I. Jest także patronem ciężko chorych, w tym osób z zaburzeniami psychicznymi i epilepsją; za: Kaczorek. Red. 2019. *Módlmy się... do Świętego Walentego*, 5. Św. Walenty jest także uważany za patrona dobrej miłości do drugiego człowieka. Zob.: Grażyna Szlęzak. 2023. *Święty Walenty – patron nie tylko zakochanych. Odpust w Koprzywnicy*. (18.11.2024) <https://radiokielce.pl/1016216/swiety-walenty-patron-nie-tylko-zakochanych-odpust-w-koprzywnicy/>.

Rodzina, która buduje prawdziwy dom, w którym rodzice przekazują dzieciom swoją miłość, została przedstawiona w obrazie *Święta Rodzina* w kościele parafialnym pw. św. Bartłomieja Apostoła. Dziecko, które wyciąga do Jezusa ręce, zostało w cudowny sposób uzdrowione. Rodzice modlą się do Świętej Rodziny. O wierze i modlitwie, które są niezbędne do doświadczenia łaski cudownego uzdrowienia, mówią nam także dwie płyty na jednym z cokołów. Na jednej z nich chory mężczyzna został przez Chrystusa uzdrowiony za wstawiennictwem św. Walentego. W przytoczonych na początku artykułu modlitwach czytamy że w Świętej Rodzinie Dziecię Jezus uzdrawia i wspiera nas. Prosimy go także m.in. o to, aby nie pozwolił nam zapomnieć miłości, którą doświadczyliśmy od swych rodziców, żeby błogosławił nasze rodziny i miał je w swojej opiece. W modlitwie do św. Walentego prosimy Pana Jezusa razem ze św. Walentym w rozlicznych potrzebach naszych rodzin, żeby nauczył nas rozumieć, że każda rodzina to Kościół domowy, w którym przebywa.

W rytach na kamiennych płytach oraz w obrazie *Święta Rodzina* można zatem doszukiwać się wskazówek mówiących o tym, jaka powinna być prawdziwa miłość, żeby mogła stanowić fundament budowania życia małżeńskiego i rodzinnego. W analizowanych dziełach widzimy także kwiaty lilii oraz róży. W symbolice chrześcijańskiej lilia jest symbolem czystości, niewinności, wybrania. Lilią jest Maryja (por. PnP 2,2). Czerwona róża jest symbolem miłości i namiętności, biała – czystości. Ma także swoje odniesienie do męki Chrystusa i kultu Maryi.

Możemy powiedzieć, że cztery granitowe płyty z rysunkami oraz z podpisami umieszczonymi na dwóch cokołach flankujących główne dojście do placu mogą być także odczytywane i postrzegane w kategoriach swoistego „przeniesienia”, „przetransponowania” problematyki wiary, modlitwy i rodziny, wpisanych w treść obrazu *Święta Rodzina* wkomponowanego w sakralne wnętrze transeptu – kaplicy Świętej Rodziny w kościele pw. św. Bartłomieja Apostoła w Bieruniu, do publicznej, otwartej przestrzeni miejskiej, którą w tym przypadku jest skwer – tzw. plac św. Walentego z centralnie ustawianą na nim kolumną – Pomnikiem św. Walentego Patrona Miasta Bierunia.

Należy także zaznaczyć, że mieszkańcy Bierunia od pokoleń dużą wagę przywiązywali do rodziny. Bardzo często w ich domach znajdowały się obrazy Świętej Rodziny, figurki Dzieciątka Jezus, Matki Boskiej i św. Józefa²¹.

²¹ Wskazano na to w materiałach informacyjnych, opublikowanych w związku z uroczystością odsłonięcia obrazu „Świętej Rodziny” w kościele pw. św. Bartłomieja Apostoła w Bieruniu 10 września 2005 r.

Bibliografia

- Aleksandra Kaczorek. Red. 2019. *Módlmy się... do Świętego Walentego. Sanktuarium Świętego Walentego. Parafia Świętego Bartłomieja Apostoła w Bieruniu Starym*. 2019. Lublin: JUT.
- Brak aut. 2008. „Walenty w sercach i na pomniku”. *Rodnia* 9: 3–4.
- Forstner Dorothea. 1990. *Świat symboliki chrześcijańskiej*. Tłum. Wanda Zakrzewska, Paweł Pachciarek, Ryszard Turzyński. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, hasła: lilia, róża, zboże.
- Görres Joseph von. 1836. *Die christliche Mystik*. Regensburg: G. J. Manz.
- Lasek Grażyna. 2021. Problematyka piękna a elementy szczególne w krajobrazie – studium przypadków w otoczeniu miasta Bieruń. W *Piękno w architekturze. Harmonia miejsca*. Red. Bogusław Szuba, Tomasz Drewniak, 179–194. Wrocław: Presscom Sp. z o.o.; wersja pol.: Lasek Grażyna. 2021. „The problems of beauty and the particular elements in landscape – case studies in the surroundings of the town of Bieruń”. In *Beauty in Architecture. Harmony of Place*. Eds. Bogusław Szuba, Tomasz Drewniak, 197–213. Wrocław: Presscom Sp. z o.o.
- Lasek Grażyna. 2023. „Znaki i symbole zakodowane w «Walencinku» wyrazem wyjątkowości i fenomenalnego piękna sanktuarium św. Walentego w Bieruniu”. *Rocznik Filozoficzny Ignatianum* 29 (3): 27–49.
- Materiały informacyjne opublikowane w związku z uroczystością odsłonięcia obrazu *Święta Rodzina* w kościele pw. św. Bartłomieja Apostoła w Bieruniu 10 września 2005 r.
- Meisner Joachim. 2001. *Widzieć sercem. Rozmowa ze Stefanem Rehderem*. Tłum. Sławomir Wolski. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej TUM.
- Musiół Ludwik. 1999. *Bieruń. Miasto, kościół i parafia. Monografia historyczna*. Bieruń: Bieruński Ośrodek Kultury.
- Nyga Jerzy. 1991. „Pamiętki Przeszłości Bierunia. Kościół Św. Bartłomieja i Kościół Św. Walentego”. *Zeszyty Bieruńskie* 24.
- Nyga Jerzy. 2005. „Nowy obraz «Świętej Rodziny» w kościele pw. św. Bartłomieja”. *Biuletyn Parafialnego Oddziału Akcji Katolickiej w Bieruniu* 14: 17–19.
- Szlęzak Grażyna. 2023. *Święty Walenty – patron nie tylko zakochanych. Odpust w Koprzywnicy*. (18.11.2024) <https://radiokielce.pl/1016216/swiety-walenty-patron-nie-tylko-zakochanych-odpust-w-koprzywnicy/>
- Walenty*. (18.11.2024) <https://pl.wikipedia.org/wiki/Walenty>.

GRAŻYNA LASEK, dr inż. arch., dziedzina nauk inżynieryjno-technicznych, dyscyplina naukowa/artystyczna: architektura i urbanistyka. Adiunkt w Państwowej Akademii Nauk Stosowanych w Nysie.

E-Mail: grazyna.lasek@pans.nysa.pl